

Bonawentura Maciej Pawlicki*

Na styku Zachodu i Wschodu, czyli o wielowiekowym dziedzictwie Kultury architektonicznej Łotwy

The meeting of West and East i.e. the centuries-old heritage of architectonic culture of Latvia

Zdzisława i Tomasz Tołłoczko, *Architectura sine historiae nihil est. Z dziejów architektury i urbanistyki ziem Łotwy* Kraków 2013, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, ss. 334, ilustracji 305, przypisów 282, bibliografia 481 pozycji, indeks, streszczenie w języku angielskim

Sekret każdej książki tkwi w jej powszechnym odbiorze społecznym. Pochwalając zamysł ukazania się na polskim rynku wydawniczym nowatorskiego opracowania naukowego na temat mało poznanej esencji dziejów kultury, sztuki architektury i urbanistyki Łotwy należy podkreślić, że książka ta jest autorstwa dwojga wybitnych postaci z kręgu nauki polskiej, wychowanków Uniwersytetu Jagiellońskiego (historyka sztuki, profesora historii architektury i doktora nauk humanistycznych), wieloletnich wytrawnych badaczy i popularyzatorów wiedzy na tematy filozofii, estetyki, psychologii odbioru i kultury. Wspomnieć należy również, iż kontakty polsko-łotewskie po drugiej wojnie światowej wznowiły intelektualną współpracę pomiędzy oboma narodami i wymianę poglądów na tematy poruszane w książce.

Dwustronicowe słowo *Od autorów* wyjaśnia przyczyny, cel i przedmiot studiów monograficznego zbioru esejów zawartych w dwunastu rozdziałach książki. Definiuje w pierwszych akapitach esencjonalną tezę, iż: *wiedza o dziejach przeszłości determinuje kreację artystyczną, zaś koniunkcja i komplementarność socjokulturowych dziejów, wraz z budownictwem i architekturą pozostają faktem niewzruszonym*, czego dowodami są przedłożone w książce liczne wybitne dzieła sztuki i architektury. Staranne opisy, na miarę ważkich asocjacji oficjalnej historii sztuki i historii kultury, przybliżają czytelnikowi łączącemu poznawać istotę obrazu dzisiejszego świata i ważne epizody z dziejów Łotwy – tej mało poznanej bliźniaczej ojczyzny, będącej dziś dla wielu impersonalną krainą, gdzie słowa takie jak przybysz, obcy, wróg lub przyjaciel, rodak, ziomek – nabierały swego znaczenia.

Autorzy książki, korzystając z doświadczeń literatury światowej, starali się ukazać polski pogląd na rozwój kultury historycznej Inflant, księstwa Kurlandii i innych ziem łotewskich – będących centrum dawnych wspólnot nadbałtyckich. Powiązania te, szczególnie ożywione od czasów średniowiecza oraz kontaktów hanzeatyckich, w okresach konfliktów i waśni

o przynależność ziem Łotwy i Estonii, odzwierciedliły się w dziejach sąsiedzkich kontaktów z plemionami Bałtów, państwa Zakonu Krzyżackiego, Szwecji, Polski, Danii, Imperium Rosyjskiego, aż do czasów I rozbioru Polski w 1772 roku. Zapoczątkowane w XIX wieku nowe więzi społeczne i gospodarcze, aż do uzyskania niepodległości w 1918 roku, stały się dla Łotyszki nie tylko wyzwoleniem narodowym, ale równocześnie rozpoczęciem konsumowania swej niezależności i pełnego rozwoju kontaktów cywilizacyjno-kulturowych. Wtenczas tworzono zręby Politechniki Ryskiej (w 1862 roku), wyższej uczelni o europejskiej randze naukowej – dzisiejszego Łotewskiego Uniwersytetu Technicznego. W tym ośrodku wyrosły także znaczące postacie elity intelektualnej Polski. Tam

też istnieje do dnia dzisiejszego wielki europejski ośrodek nauki i kultury łączący od czasów powojennych oba narody, polski i łotewski, szczególnie od 1 maja 2004 roku, znamiennej daty wstąpienia Łotwy do wspólnoty państw Unii Europejskiej.

W dwunastu rozdziałach książki, pisanych barwnym, pełnym emotywności językiem, znajdziemy ślady najdawniejszej przeszłości nordyckiej krainy Finów i Potyszków. Ujawnia się tu nader ciekawa przestrzeń kulturowa nadbałtyckiej republiki łotewskiej, której dzieje już dawno przybliżyła

* Bonawentura Maciej Pawlicki, prof. zw. dr hab. inż. arch.

Kronika polska, litewska, żmudzka i wszytkiej Rusi... Macieja Strykowski. Różnorodność etniczna i narodowa, zapożyczenia i doskonale repliki europejskich dzieł, wielowiekowe losy budownictwa, architektury i urbanistyki pozostawiły znamienne ślady, szczególnie w rozlicznych perłach sztuki, architektury i wyposażenia wnętrz pałacowych. Ilustracje jej przemian można prześledzić porównując wątki z XIX wieku, aż do współczesności. Komplementarną ilość przykładów dostarczają kolejne stronicy, zilustrowane wystarczająco materiałem źródłowym i stosownymi rycinami.

Zawartość książki daje czytelny układ chronologii dziejów od najstarszych treści powiązanych z zagadnieniami zachodniochrześcijańskiej architektury łotewskiej, aż do asocjacji współczesności. Ukazuje problemy historyczne, socjokulturowe i artystyczne rozwoju architektury i urbanistyki Rygi oraz konserwacji jej najważniejszych budowli zabytkowych. Przybliża dzieje Zamku Ryskiego, a także licznych pereł baroku i rokoka na Łotwie, pałaców książęcych i letnich rezydencji. Opisuje dzieje klasycyzmu na licznych przykładach budownictwa rezydencjonalnego. Śledzi kulisę recepcji architektury neobizantyńsko-ruskiej i neoruskiej. Ukazuje działalność architektów i urbanistów, twórców nowoczesnej Rygi, kiedy to powstawały wybitne przykłady historyzmu europejskiego na Łotwie w XIX wieku, a także nowe formy i jej filiacje na przełomie XIX i XX wieku, w dziejach architektury i sztuki filmowej, w okresie narodowego romantyzmu, historyzmu i eklektycznej europejskiej secesji i wczesnego modernizmu w sztuce około 1900.

Książka posiada swoiste podsumowanie. Widnieje ono w ostatnim akapicie rozdziału dwunastego. Cytując końcowe zdanie czytamy, iż jej zawartość *może być również pomocą do wyznaczenia nowych i bardziej pogłębionych widnokręgów badawczo-na-*

ukowych. W tym sensie zasługuje na rychłe upowszechnienie, także w sieci Internetu, a tym samym umożliwienie szybkiej jej translacji na języki obce.

Opisywane w niej przykłady sztuki, plastyki i architektury posługują się umownymi znakami, zbiorami określonych symboli. Ich konotacje są logicznymi wyznacznikami przemian kulturowych. Poznawanie faz ich rozwoju z pozycji wielokulturowości, porównywanie najlepszych wzorców narodowych kultur, a także pełniejszy przekaz międzykulturowy wspomóc może przełamywanie stereotypów w ocenach wartości dóbr kultury w dzisiejszym rodzącym się świecie globalnej wspólnoty.

Książka *Architectura sine historiae nihil est* dając egzemplifikację zaczerpniętą z dziejów architektury i urbanistyki Łotwy niesie jeszcze jedno przesłanie. Stanowi bowiem zapis współczesnego, nowatorskiego rozumienia zagadnień sztuki historii, z pozycji historii sztuki, historii kultury i sztuki literatury. Liczne opisywane dzieła, dziś zauważone przez międzynarodowe gremia, a wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury, są tego namacalnym dowodem. Autorzy w swej księdze różności doskonale uchwycili ten wątek, dając czytelnikowi w wielu rozdziałach recenzowanej pracy przejrzysty obraz odkłamywanej krok po kroku wiedzy o dawności, z pożytkiem dla współczesności i przyszłości. Pytania zadawane dziś na całym świecie dotyczą rozwoju kultur narodowych. Mają na celu ukazanie tego, co w niedalekiej przyszłości stanie się faktem ogólnoludzkim, jednością kultury, jeśli chcemy przeżyć jako ludzkość.

Książkę można odczytać jako swoistą *Encyklopedia Łoty-szana*, której pełnię zawartości przybliżyć może studiowanie treściwych przypisów i stosownych indeksów zamieszczonych w tym nader obszernym dziele.